

Cecilie Enger

EGY PERC CSEND

TYPOTEX VILÁGIRODALOM

Cecilie Enger

EGY PERC CSEND

Fordította
Petricovics Edit

This translation has been published with the financial support of NORLA.

Cecilie Enger: *Ett minutt stillhet*

Copyright © Gyldendal Norsk Forlag AS 2023 [All rights reserved.]

Hungarian translation © Petrikovics Edit, 2025

Hungarian edition © Typotex, Budapest, 2025

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 493 345 8

ISSN 2064-2989

Egyszerűen felfoghatatlan, hogy itt kötöttem ki. A varsói lakásunk egyik sarkában. Norvég és angol nyelvű irodalomtól roskadozó könyvespolcokkal körülvéve, mégis távol mindkét beszélt nyelvemtől. Frusztráltan, ugyanakkor kíváncsian is, mert ennek a laptopnak a segítségével valójában ki tudom fejezni magam. Vén ujjaimat a billentyűkre helyezem, nehézkesen keresem a szavakat, és nézem, ahogy valamiféle féreg módjára kúsznak a képernyőn. Azt szeretném leírni, hogyan ejtett foglyul így módon az élet. Egy fiatal nőnek kiszolgáltatva, akit már képtelen vagyok elviselni. A kis Anénak, aki lefordítja a gondolataimat a környezetemnek, aki olyan magabiztosan járkal a lakásom valamennyi helyiségében, aki Chopinról mesél Thomasnak.

Csaknem egy évvel ezelőtt a nyelv csapdába esett a fejemben. 2020 ősze volt.

David Dunajskis professzor egyik angol nyelvű előadásán vettem részt az egyetemen. Két éven keresztül volt szerencsém hallgatni őt, ahogy a huszadik századi európai irodalomról beszél, és a pandémia dacára továbbra is az egyik régebbi előadóteremben vehettünk részt az órákon.

Amikor az előadás után kiléptem a fehér téglalapun, az út menti fák, a régi lámpaoszlopok és az emberekkel teli széles járda – a teljes kép valahogy nyugtalanítóvá vált. Megálltam, és néztem, ahogy férfiak és nők tűnnek el a látómezőmből. Hogy azok, akik az imént

még előttem sétáltak, hirtelen eltűntek. Ez természetesen összezavart, és zaklatottá tett. De nem maradt több időm gondolkodni, mert az, ami a képből megmaradt, mintha középen kettészakadt volna. Apránként ledermedtem, azután kellemetlen érzés jelentkezett a fejemben, de nem mondanám erős fájdalomnak. Megbizonyosodtam arról, hogy még mindig látok, bár nem tisztán, és mindössze azt, ami közvetlenül előttem van. Valószínűleg megálltam, mert emlékszem, hogy egy nő odajött hozzám, és szemlátomást kérdezett tőlem valamit, de mindössze annyit tudtam válaszolni, hogy nagyon erős a nap. Akkor még beszéltem angolul. A nap fájdalmat okozott, a sugarai egyenesen a koponyámba fúródtak. Azután kinyitottam a számat. Szinte kifacsartam, úgy nyílt ki, mintha végtelen kín gyötörne. A hang, amelyet hallottam, a különös gurgulázás, belőlem jött. Azután összeestem, csend lett, és sötétség.

A sztrókot követő első két hét olyan volt, mintha szétestem volna. Egy kórházi ágyban fekvé próbáltam összeszedni magam, de nem ment. Jobbára aludtam, tüdőgyulladással és húgyúti fertőzéssel kezeltek, illetve vérhígítót kaptam. Valahányszor mondani próbáltam valamit, egyszerű és asszociatív szavak buktak ki belőlem. Amikor azt akartam jelezni, hogy éhes vagyok, azt mondtam, hogy *food*. Vagy azt, hogy *fire*, amikor fáztam.¹

– Ne ijedjen meg – mondta egy angolul beszélő lengyel ápolónő. – Ez a veszteség idővel változni fog. – Én azonban nem estem kétségbe, és szorongás sem volt bennem, annak ellenére sem, hogy csupán részben értettem, amit mondott, és képtelen voltam megértetni magam. Ugyanis az érzéseim is eltompultak, mintha elkábítottak volna.

Gyakran hallani erős akaratról, olyan emberekről, akik a magukhoz térésük pillanatában kijelentik, hogy vissza akarják küzdeni

magukat az úgynevezett korábbi életükbe. Én azonban csak arra vágytam, hogy nyugodtan feküdjek, és megszabaduljak a gondolkodástól. Csak akkor kezdett erősödni bennem a szorongás, amikor a nyugtatók hatása elmúlt. Akkor pedig egyre ez járt a fejemben: Legyen már vége. Hadd legyenek túl rajta.

Olyan lettem, mint egy szavakkal és összefüggő írással teli papírlap, amelyet összehajtogatva egy nadrágzsebbe tettek, majd véletlenül a mosógépbe került. Azután megszáradva és széthajtogatva mereven és gyűrötten hever. A szavak pedig elmosódtak, olvashatatlanok és értelmetlenek.

Gondolatspirálokba sodródtam: Ki lett belőlem? Ki voltam korábban? Milyen áron válhatnék újra azzá, aki voltam? Akarom-e ezt? Újra és újra. Miközben kikecmeregtem az ágyból. Miközben kikísértek a mosdóba. Miközben rongybabaként lógtam a kerekcsatorna járókereten, amelyet a lengyelek *balkonik*nak neveznek.

Egy másik gondolatspirál Thomas körül keringett. Megpróbáltam elképzelni, ahogy nyugtalanul gyötrődve járkal odahaza a lakásban. Hogy nem tud aludni, hogy sír, és a ruháját szagattja. Ugyanakkor tisztában voltam vele, hogy irodai ruhát húzott, és teljes higgadtsággal dolgozni indult, majd – amikor a járvány engedte – beugrott a kórházba egy csendes látogatásra, azután pedig hazament, ahol Anéval megittak egy üveg bort.

Bő tíz hónap telt el tehát azóta, hogy egy aprócska vérrög levált a szívem artériájának faláról, két szívdobbanás alatt felszáguldott az erős nyaki ütőéren keresztül, és utat tört magának az agyambal oldalán lévő szűkebb vénák egyike felé. Azután az artéria egy túlságosan szűk pontján dugó módjára beékelődött, megakadályozva a további vérellátást az agyam nyelvi területeinek egyes részein.

Mára azt mondhatom, hogy a testem nagy része újra az enyém. Leszámítva a szédüléssel időszakokat és az enyhén zsibbadt jobb kezemet. Ám az angol nyelv egyes részeinek valahol útközben nyoma veszett, eltűntek az afáziában. A szavak abban a pillanatban elenyésznek, amint megpróbálom kiejteni őket. Olykor tisztán látom magam előtt, amit mondani akarok, de más szavak hagyják el a számat. Gátat képeznek, megakadályozzák, hogy a nyelvem elérje a szájpadrólomat, megmakacsolják magukat, és nyakatekertté válnak, megtagadják számomra az olyan szűk hangok kiejtését, mint az „ü”. Eleinte, miután hazajöttem a kórházból, mindez borzasztóan elkésértett, rengeteget sírtam. Azután dühbe gurultam, és szándékosan megégettem a nyelvemet forró kávéval.

Mostanra többé-kevésbé feladtam, hogy angolul beszéljek. Nem bírom elviselni sem magamat, sem Thomas kétségbeesett tekintetét, amikor megpróbálkozom vele. Ami azt illeti, senki más pillantását sem. Továbbra is sok angol szót megértek, ahogy a kontextust is, amikor mások beszélnek, amikor viszont én magam próbálkozom, egyszerűen minden kísérlet kudarcra van ítélve. Például megpillantok egy narancsot, és azt hiszem, emlékszem az *orange* szóra, ehelyett azonban sokkal inkább valamiféle bizonytalan kérdés hagyja el az ajkamat: *Spain?*²

Nem gondolkodom többé azon a nyelven, amely negyvenöt éven keresztül az enyém volt. Ezzel szemben a társalgási fordulatok, a dalok és az idiomatikus kifejezések továbbra is áramlanak felém.

*Through thick and thin, have a nice day. Come rain, come shine. Here comes the sun, little darling. Yesterday, all my troubles seemed so far away.*³ És néhány lengyel kifejezés. *Dobry wieczór. Dziękuję za jedzenie.* Jó estét. Köszönöm az ételt.

Thomas olyan kérdéseket tesz fel, amelyekre elég bólintanom, vagy megráznom a fejem. Egy élethosszig tartó házasság után ez

a beszélgetésünk. De mi is valójában a beszélgetés? Beszéd, amire én már képtelen vagyok, és ami alapján véve nem egyéb, mint egy konstrukció. A megértés kialakításának egy módja. Egykor alany és állítmány nélkül is értettük egymást, ahogy azt mondani szokták. Elég volt egy pillantás, egy érintés, egy mosoly.

Ki vagyok én most angol nyelv nélkül? Norvégul kérdezem. Mert az a nyelv, amely újra az enyém lett – mint valami felfoghatatlan bűvészmutatvány –, pontosan az, amelyet a húszas éveim közepén egyszer magam mögött hagytam. Dacára annak, hogy a kiejtést megnehezíti, az afázia nem vehető észre azon, amit ebben a pillanatban írok. A képernyőn az sem látszik, hogy a jobb kezem jócskán korlátozott a mozgásban. Még ha jó időbe telik is felidézni a rengeteg szót és mondatot, ráadásul a gép egyfolytában kérdez: „Úgy érti: *alany és állomány?*” „Úgy érti: *mint valami felfoghatatlan bűvészmutatvány?*” Azután rákattintok a szavakra, és a felkínált javaslatokból olyanokkal helyettesítem őket, amelyek némi gondolkodás után értelmet adnak a mondatoknak. *Alany és állítmány* lesz belőlük, és *felfoghatatlan bűvészmutatvány*. Más szavakat egyszerűen csak kihúzok, eltávolítok. Mintha a javítások és a jóváhagyások korrigálnák a valóságot. Holott az afázia az, ami szakít a valósággal, az jelenti a szabályok alóli kivételt.

A szélütés előtti kellemes hónapokban, amikor Ane még odaadó és lelkes volt, ő meg én minden áldott nap norvégul beszélgettünk. A nyár elején érkezett hozzánk, afféle nyelvi „társalkodónőként”. Hogy az egykori nyelvem visszatérjen hozzám.

– A gyermekkori nyelve aktiválódott most újra – mondta Jan Kowalski, a logopédusom, amikor először jártam nála a sztrók után. A szélütés okozta pusztítást az asztalán álló sárgás, félbevágott műanyag fej segítségével magyarázta el nekem, amely alighanem még a szovjet érából származott. Kiemelte a rózsaszín műanyag

agyat a koponya belsejéből, felém nyújtotta, előhalászott egy tollat a mellzsebéből, és az agytekervényekre bökött vele.

– Ott – mutatott egy sötét foltra, amelyet a toll hagyott maga után –, ott található az apró sérülése. A bal agyfélteke elülső részén. Beszédapraxia. – Bólintottam. A kórház irányított Kowalskihoz. A kilencvenes évek elején Oslóban tanult, és még mindig jól beszél norvégul, angolul viszont csapnivalóan. Az ötvenes évei közepén járhat. Az arcvonásai bánatosak, a szemhéja megereszkedett, az orcája két súlyos bőrredő. De türelmes, és minden alkalommal állhatatosan megismétli ugyanazt az állítást, amit a kórházi orvos: hogy szerencsém volt. Szerencsém? Azt mondja, sokan lényegesen rosszabb állapotba kerülnek, mint én. Mintha valami versenyre jelentkeztem volna. Azt mondja, szerencsés vagyok, mert az agyam nyelvi központjának nagy része nem sérült, mert a norvég szavakhoz való hozzáférésem egészen jó, mert megszabadultam a látótérkieséstől, így képes vagyok egész mondatokat elolvasni, és nem maradok le semmiről olvasás közben. És nem utolsósorban azért, mert hozzá kerültem, Varsó egyetlen norvégul beszélő logopédusához, aki miattam kezdett érdeklődést mutatni az olyan többnyelvű, sztrókon átesett páciensek iránt, akik számára a szavak előhívása jelent problémát, vagyis amnesztikus afáziában szenvednek.

Először egy angolul beszélő logopédushoz fordultam, mivel az angol a nyelvem. De már egyetlen találkozó után szabadulni akartam tőle. Szigorú volt, és azt éreztem velem, hogy az angol nyelv leküzdhetetlen akadály számomra. Így aztán Kowalskit ajánlották a figyelmembe.

Az első alkalmak optimista gyakorlatokkal és szójátékokkal teltek. Kowalski arra kért, keressem meg a mondatokból hiányzó angol szavakat és kifejezéseket, keressék szinonimákat, és gyako-

roljam a nehéz hangokat. Ám a rendkívül lassú előrehaladásomat látva végül úgy vélte, meg kellene próbálnunk inkább a norvég nyelvre koncentrálni.

– Azt a nyelvet kellene használnia, amelyhez a legjobb a hozzáférése: az anyanyelvét. A norvégot. Aztán remélhetőleg az angol is felzárkózik majd.

Közöltem vele, hogy csak Ane beszél norvégul, és muszáj, hogy Thomasszal is kommunikáljak.

– Türelmesnek kell lennie – válaszolta. – Írjon norvégul, utána pedig olvassa fel hangosan. Keressen olyan norvég szavakat és kifejezéseket, amelyek ahhoz kapcsolódnak, aki akkor volt, amikor napi szinten beszélt a nyelvet. – Majd lengyelnek tűnő norvégján megismételte: – Norvég írás és norvég beszéd. Előbb-utóbb az angol is megérkezik majd.

– Nem emlékszem arra, hogy ki voltam!

– Akkor legyen kíváncsi a fiatal Ástára – mondta. – Írjon norvégul. És ne felejtse el utána hangosan felolvasni.

Az járt a fejemben, hogy csak azok merülnek el az emlékeikben, akik felismerik életük elhibázott voltát, de képtelen voltam elmagyarázni. Ehelyett ezt válaszoltam:

– Egész felnőtt életem során angol voltam. Ezen a nyelven váltam önmagammá.

– Hát legyen önmaga. – Lemondóan elmosolyodott. Azután a levegőbe bámult, és ezt mondta: – A múlt és a jelen elválaszthatatlanok. Az ideák úgy bukkannak fel, majd tűnnek el bennünk, akár egy lámpa villogó fénye.

Ezt biztosan olvasta valahol.

Beszámoltam Anénak Kowalski javaslatáról, ő pedig néhány nappal később ezzel a papírvékony lappal tért haza, amelynek a fedelén egy ezüstszínű alma pompázik.

Kowalskin kívül csak ő érti, amit mondok. Amiért igazán bőkezűen meg van fizetve.

Hogy kamaszkoromban több mint fél éven keresztül szinte alig beszéltem otthon, annak ellenére, hogy a képességem és a szavaim is megvoltak hozzá, ma már rejtély. Nem tudom felidézni, sem megérteni azt az állapotot, hogy ne akarjam kifejezni magam. Talán ez az amnesztikus afázia a múlt testi bosszúja az anyámmal és apámmal szembeni hallgatásoméért.

Vajon visszatér valaha az angol nyelv?

*Where have all the flowers gone?*⁴